

A regionális gazdasági integráció mérhetősége, különös tekintettel a közép-európai térségre

© USZKAI Andrea

Széchenyi István Egyetem Regionális-és Gazdaságtudományi Doktori Iskola,
Győr
auszkai@rkk.hu

A tanulmány célja rávilágítani arra, hogy a hazai és nemzetközi szakirodalomban milyen mérési módszereket, indikátorcsoportokat alkalmaznak a regionális gazdasági integráció mélységének, jellegének meghatározására.

Az integráció latin eredetű szó, részek összekapcsolódását, egységesülését jelenti (Kulcsár & Rostás, 1989:822; Kovács, 2001:75-76; Kiss, 2005). Egyik legszélesebb körben értelmezett típusa a gazdasági integráció, amely vállalatokra és területi egységekre egyaránt alkalmazható. A területi egységekre alkalmazott gazdasági integráció mérési módszereit a továbbiakban három szinten vizsgálom. Megkülönböztetek globális, nemzetállamok közötti, azaz nagytérségi, valamint a nemzetállami szint alatti integrációs folyamatokat. A szintek szerinti elkülönítésre azért van különösen nagy szükség, mert a vizsgált területi szint jelentősen determinálja a lehetséges mérési módszert.

Az integráció vizsgálati dimenziói és mérési szintjei

Palánkai Tibor (2010) az integráció mérésének négy dimenzióját különbözteti meg:

1. az integráció folyamat és állapota: előbbinél elsődleges az idődimenzió, amely megmutatja az integráció dinamizmusát és jellegét, utóbbi a folyamat adott időpontban elért színvonalát, valamint struktúráját fejezi ki.
2. integrációs szabályozás (politikák) hatékonysága: a szabályozás formáit, hatókörét, célokat és az azokat támogató politikákat jelenti, valamint a források felhasználásának hatékonyságára irányul.
3. előnyök és hátrányok elemzése: költség – haszon elemzés, amellyel az integráció hatékonyságát és jóléti hatásait mérjük.
4. integrációérettség állapota: az érintett országok, vagy szervezetek integrációra való felkészültsége, amelynek lehetnek politikai, gazdasági és intézményi dimenziói is (Palánkai, 2010).

A globális szintű integráció mérése

A globális szintű integrációs folyamatok mérésére vezette be 2002-ben a KOF Swiss Economic Institute a *globalizációs indexet*. Az index három - gazdasági, társadalmi és politikai - dimenzióban vizsgálja a világgazdasági szintű integrációt. Az indexben az egyes dimenziók súlya évenként némileg különbözik. A 2013. évre számított indexben a gazdasági 36%-os, a társadalmi 37%-os, a politikai dimenzió pedig 26%-os súllyal szerepel. Jelen tanulmány szempontjából legfontosabb a gazdasági

dimenzió, amelyet főként a kereskedelmi és beruházási áramlások (pl. FDI állománya a GDP százalékában), valamint az országok által alkalmazott kereskedelmi és tőke mozgásokra vonatkozó korlátozások (pl. a nemzetközi kereskedelemben kivetett adók) mutatói együttesen alkotnak. Érdekes tény, hogy a tavalyi évben a 207 országra számított KOF index alapján Magyarország a 15 leginkább globalizált nemzetgazdaság közé tartozott (KOF Swiss Economic Institute, 2013).

Ezen túlmenően, egyre növekszik az érdeklődés a politikai döntéshozók és a tudományos kutatókat végzők részéről a regionális integráció indikátorainak rendszere (System of Indicators of Regional Integration (SIRI) iránt, amely képes világméretben monitorozni a regionális integrációs folyamatot a legfontosabb kulcsváltozók bevonásával (Lombaerde & Langenhove, 2005) (1. táblázat).

1. táblázat: A változók lehetséges csoportosítása a regionális integráció indikátorainak rendszerében (SIRI)

<i>Kategóriák</i>	<i>Alkategóriák</i>
<i>I. Szereplők</i>	Az integrációba bevont egységek száma (országok, régiók, szervezetek...) A szereplők száma és minősége a döntéshozói folyamatban A szereplők tevékenységének szintje A szereplők véleményei, észrevételei (a felmérés eredményei)
<i>II. Strukturális szereplők</i>	A szereplők közelsége (földrajzi, kulturális, stb.) Szerkezeti komplementaritás Szerkezeti aszimmetriák Az együttműködés, integráció és konfliktuskezelés történelmi hagyományai
<i>III. Intézményesítés</i>	Szerződések és megállapodások száma Szerződések és megállapodások tartalma Intézményfejlesztésre vonatkozó szerződések és megállapodások időtávja Megállapodások a közös politikákról és a politikai koordinációról Fokozatosság elve, mentességek és különbségek kezelése
<i>IV. Végrehajtás</i>	Az általános egyezmények végrehajtásának állapota Egyedi megállapodások végrehajtásának állapota A konvergencia kritériumok teljesítésének mértéke
<i>V. Hatások</i>	Társadalmi fejlődés Gazdasági növekedés Kereskedelem Migráció Tőkeáramlás
<i>VI. Kölcsönös függés</i>	Személyek mobilitása Politikai függés Gazdasági függés Információ- és tudástranszfer

Forrás: Lombaerde & Langenhove, 2005:21. alapján saját fordítás

A gyakorlatban a rendszer működtetése számtalan problémába ütközik. Ilyen például egyes speciális változók mérésének bonyolultsága, a megbízható adatok

elérhetősége, továbbá a mérési rendszer működtetésének finanszírozása is (Lombaerde & Langenhove, 2005).

A nagytárségi integráció mérése

Nagytárségi integráció alatt az országok közötti relációt értem. A gazdasági integráció mérése e szinten két nézőpontból közelíthető. Beszélhetünk intézményi, valamint eredményeken alapuló indikátorokról. Előbbiek a gazdasági folyamatokat akadályozó intézményi sajátosságokra (vagy azok hiányára) vonatkoznak, utóbbiak pedig a szervezeti és vállalati szintű folyamatok végső eredményeire koncentrálnak, melyek főként a kereskedelemre és a közvetlen külföldi tőkebefektetésekre vonatkozó mutatókat jelentenek (Prakash & Jeffrey, 2000).

Jörg König és Renate Ohr (2012) ír részletesen a regionális gazdasági integráció mérésének egyik fontos mutatójáról, az ún. *európai integrációs indexről*. Az EU-index az Európai Unió tagállamainak (csak az EU 15-öt ideértve) egyéni gazdasági integrációs szintjét méri. A munkában különválasztották az integrációs politika két formáját, a piaci és a szervezeti integrációt. 19 változót vontak be a vizsgálatba, amelyek az 1999-2009-es időszakra vonatkoztak. A változókat 4 csoportba sorolták be: Unión belüli tranzakciók (24%-os súllyal), konvergencia folyamatokat kifejező változók (44%-os súllyal), szervezeti rendszer fejlettsége (32%-os súllyal). Forrásként az Eurostat adatbázist, valamint az ECJ weboldalt használták. Az utóbbi évtizedben az elemzett EU 15 tagjai növelni tudták egyéni integrációs szintjüket a szerzők megállapításai szerint, Spanyolországot kivéve. Az index alapján 2009-ben Németország (79,25 pont), Ausztria (78,49 pont), Franciaország (78,04 pont), Belgium (76,80 pont) és Finnország (75,78 pont) tekinthetők a legnagyobb nyerteseknek. (König & Ohr, 2012)

Az ENSZ Egyetem Összehasonlító Regionális Integrációs Tanulmányok Intézete (United Nations University – Comparative Regional Integration Studies – UNU-CRIS) a jelentősebb regionális integráció szervezetek vonatkozásában tesz kísérletet az integráció mérésére. Gazdasági, politikai és kulturális szemszögből elemzik az ASEAN, a NAFTA, az IA 16 (Integrating Asia), az EAS (East Asia Summit), a Mercosur, és az EU 15-ök csoportjának integrációs folyamatait (Palánkai, 2010).

A hazai szakirodalomban *Kocziszky György* (2000) álláspontja szerint a regionális gazdasági integráció a tagállamok közötti kohézió (a társadalmat, gazdaságot egymáshoz fűző kapcsolat) egészében jut kifejezésre, amelynek mértéke egyetlen mérőszámában nem foglalható össze. Ennek következtében az integráció mérését 4 részre osztja: a belső piacok integráltságára, azok védelmére, az intézményrendszer, valamint a gazdaságpolitikák integráltságára. A belső piacok integráltságát az árupiacok, a szolgáltatási piacok, a munkaerőpiacok és a tőkepiacok integráltsága határozza meg. A belső piacok védelmének esetében vizsgálandó a piacvédelem, az exporttámogatások, valamint a piaceltérítés mértéke. Az intézményrendszer integráltsága a szupranacionális szervezetek arányát fejezi ki. A nemzeti piacok integrációjának előrehaladásával felvetődik annak a kérdése, hogy a piaci koordináció mechanizmusa állami, vagy közösségi szinten hatékonyabb. Minél több közösségi szintű politika, ill. azok realizálására fordítható közösségi forrás jelenik meg, annál nagyobb az integráltság mértéke (Kocziszky, 2000).

A nagytárségi integráció mérésének fogalmkörébe sorolhatók azon esetek is, amikor egy ország integrációérettségét mérjük, és vizsgáljuk, mennyire képes egy nagyobb gazdasági egybe betagozódni. Fontos megjegyezni azonban, hogy az

integrációérettség nem azonos a csatlakozási kritériumokkal, ez utóbbi egy sokkal tágabb fogalom, azonban a kettő szorosan összefügg. Az integrációérettség mérésével a hazai szakirodalomban Palánkai Tibor és *Endrődi-Kovács Viktória* foglalkozik részletesebben. Palánkai Tibor az integrációérettséget a kelet-közép-európai államok sajátos jellemzőit figyelembe véve alkotta meg és főként ezen országok EU csatlakozás előtti integrációérettségét vizsgálta vele, azonban alkalmas lehetne arra is, hogy a 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakozott államok jelenlegi integrációérettségét mérjük vele (Endrődi-Kovács, 2013). Az integrációérettségnek vannak gazdasági, politikai, társadalmi és intézményi dimenziói. Jelen tanulmány témájából fakadóan a gazdasági dimenzió emelendő ki. A gazdasági integrációérettséget a működő piacgazdaság; a versenyképesség; a makrostabilitás és stabilizáció; a konvergencia; valamint a finanszírozhatóság és finanszírozás határozza meg. (Endrődi-Kovács, 2010) Endrődi-Kovács Viktória Horvátország (2010) (EU csatlakozás előtti) integrációérettségét, valamint Szerbia (2012) integrációérettségét vizsgálta. Ezen kutatások eredményeinek ismertetése azonban túlmutatnának jelen tanulmány spektrumán.

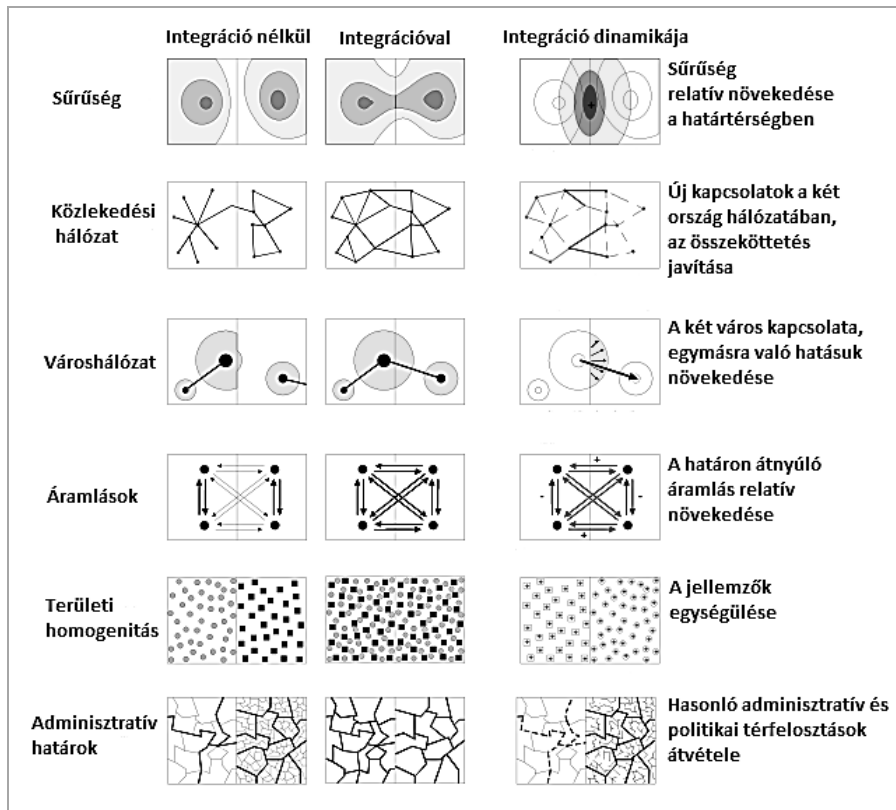
Az integráció mérése a nemzetállami szint alatt

A nemzetállami szint alatti területi egységek integrációjának mérésére tett kísérletet egy Belgiumot, Franciaországot, Portugáliát és az Egyesült Királyságot képviselő munkacsoport, melynek eredményeit 1999-ben közzétették. Az Európai Unió nyugat-európai magterületeire irányuló vizsgálatban a területi integrációt három fő aspektusból közelítették meg:

1. területi interakciók: az áramlásokon és korlátozásokon keresztül mérték (áruforgalom, régiók közötti migrációs folyamatok, kereskedelmi korlátozások, stb.);
2. térbeli mintázat: homogenitás, a folytonosság hiányosságai, egy adott térség nemzetközi, nemzeti és régiók közötti helyzetének elemzése (a szomszédos régiók közötti jövedelemkülönbségek, a régiók multiskaláris profilja és dinamikája. Az egy főre jutó GNP-n alapszik);
3. területi együttműködés: az „Interreg II A” program nemzeti finanszírozása, városok, ikervárosok tevékenységei (Boe, King Baudouin Foundation et al., 1999).

A fentiek figyelembe vételével a kutatás a területi integrációt az 1. ábrán látható tényezők figyelembe vételével vizsgálja:

1. ábra: A határon átnyúló várostérségek integrációjának lehetséges vizsgálati tényezői

Forrás: Boe, King Baudouin Foundation et al. (1999:31) alapján saját szerkesztés

Egy más jellegű, hasonló területi szintű vizsgálatot a ESPON-Metroborder (Metrolux) projekt 2010-ben kiadott jelentésében olvashatunk, ahol a határon átnyúló integrációt az interakció és a konvergencia csoportjaira osztva mérték, gazdasági, közlekedési, népesedési, politikai és urbanizációs szempontból (2. táblázat).

2. táblázat: A határon átnyúló integráció mérése az ESPON-Metroborder projektben

	<i>Interakció</i>	<i>Konvergencia</i>
<i>Gazdaság</i>	Határon átnyúló ingázás	Egy főre jutó GDP, Munkaerő piaci helyzet ¹
<i>Közlekedés</i>	Határon átnyúló közlekedési útvonalak	-
<i>Népesség</i>	-	Népsűrűség, lakosok állampolgársága
<i>Politika</i>	Határon átnyúló együttműködések struktúrája	-
<i>Urbanizáció</i>	Funkcionális várostérségek jellege	Morfológiai várostérségek jellege

Forrás: Metrolux, 2013. http://metrolux.ceps.lu/wa_indicators.cfm?m5=1 alapján saját szerkesztés [2014.03.07.]

¹ Foglalkoztatottak és munkanélküliek aránya a teljes népességen belül.

A projektben Aachen-Liége-Maastricht, Basel, Koppenhága-Malmö, Genf, Lille, Luxembourg, Nice-Monaco-San Remo, Saarbrücken, Strasbourg, Bécs-Pozsony és Katowice-Ostrava határon átnyúló várostérségeket vizsgálták.

Decoville, Durand, Sohn és Walther (2010) a területi integráció folyamatát szintén a fent említett térségek mintáján vizsgálja, kivételt képez ez alól Ostrava-Katowice, amely ez utóbbi elemzésben nem szerepel. Ez az egyik olyan határon átnyúló funkcionális várostérség, amely esetében az ESPON 2010 jelentés alapján a határon átnyúló együttműködés szervezeti, formális keretei hiányoznak. A másik ilyen térség Nice-Monaco-San Remo. A területi integrációt ez utóbbi szakirodalom szintén az interakciók felől közelíti, amelyek nem feltétlenül korlátozódnak gazdasági terekre, tartalmazhatnak kulturális, illetve politikai kapcsolatokat, valamint migrációt is. Mindkét munkában a határon átnyúló nagyvárosi régiókat olyan funkcionális városrégókként definiálták, amelyek egy vagy több nemzetállami határon kereszteznek.

A határon átnyúló várostérségek integrációs folyamatait Decoville, Durand, Sohn és Walther (2010) demográfiai, munkaerő piaci, valamint gazdasági dimenzióban vizsgálta, gazdasági interakciók, gazdasági különbségek és területi homogenitás szempontjából (3. táblázat).

3. táblázat: A határon átnyúló integráció indikátorai
Decoville, Durand, Sohn és Walther (2010) kutatása alapján

	<i>Gazdasági interakciók</i>	<i>Gazdasági különbségek</i>	<i>Területi homogenitás</i>
<i>Demográfia</i>	-	-	Lakosság állampolgársága
<i>Munkaerő piac</i>	Határon átnyúló ingázók	-	-
<i>Gazdaság</i>	-	1 főre jutó GDP különbségei	-

Forrás: Decoville, Durand, Sohn & Walther, 2010 alapján saját szerkesztés

A fenti indikátorokat a szerzők kiegészítették azzal, hogy megvizsgálták, az egyes esetekben merülnek-e fel, és milyen mértékben *nyelvi akadályok*. Ez a tényező ugyanis szintén befolyásolhatja az integráció sikerességét.

A vizsgálatba bevont határon átnyúló várostérségek közül a Bécs-Pozsony relációt emelném ki, ugyanis ez az egyetlen, amely a kelet-közép-európai térséget reprezentálja. A vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy nemzetközi összehasonlításban az osztrák és szlovák főváros közötti gazdasági interakciók meglehetősen gyengék, ugyanis a határon átnyúló ingázók száma nem éri a 10 000 főt. A gazdasági különbségek közepesnek mondhatók, ami azt jelenti, hogy az egy főre jutó bruttó hazai termék mutatójának különbsége 10 000 és 20 000 Euro közé tehető. A területi homogenitás tekintetében – a gazdasági interakciókhoz hasonlóan – szintén a leggyengébben integrált osztályba sorolható a várostérség. Ezen kívül pedig a térségben nyelvi akadályok is megjelennek. Ezen mutatószámrendszer alapján tehát a térség a gyengén integrált határon átnyúló funkcionális várostérségek közé tartozik (Decoville, Durand, Sohn & Walther, 2010).

Összegzés

A tanulmány három – globális, nagytárségi és nemzetállami szint alatti léptékben vizsgálta a gazdasági integráció mérhetőségét. Ahogyan láthattuk, a mérés módszertana, megközelítése meglehetősen eltér egymástól nemcsak az egyes területi szintek tekintetében, hanem az azonos szintekre vonatkozóan is. A tanulmány megállapításainak segítségével a jövőben arra törekszem, hogy a nemzetállami szint alatti gazdasági integrációt a közép-európai térség sajátosságait figyelembe véve fejlesszem tovább. Ebben – korlátozott mértékben – a globális és nagytárségi szintű mérések is segítséget nyújthatnak, bár fontos megjegyezni, hogy esetükben a változók köre lényegesen bősegebb, mint a nemzetállami szint alatt. A tanulmányban bemutatott határon átnyúló várostárségek integrációs folyamatára vonatkozó elemzések, kutatások viszont kiváló alapot szolgáltathatnak „szűkebb” térségünk vizsgálatához is. A Bécs-Pozsony relációt mindenképpen szélesíteném Győr, és Brno városok irányába is. Ezzel a mérésnek már egy multilaterális rendszerhez kellene igazodnia.

Irodalomjegyzék

- BOE, Ph. De, & KING Baudouin Foundation (B) C. Grasland, UMR Géographie-Cités / Equipe P.A.R.I.S. (F) A. Healy, ECOTEC (UK) (1999). *Spatial integration*. [http://www.mcrit.com/SPESP/SPESP_REPORT/1.4.%20Final%20Report%20\(23-05-2000\).pdf](http://www.mcrit.com/SPESP/SPESP_REPORT/1.4.%20Final%20Report%20(23-05-2000).pdf) (pp.33-46) [2014.03.24.]
- DECOVILLE, Antoine, DURAN, Frédéric, SOHN, Christophe, & WALTHER Olivier (2010). Spatial integration in European cross-border metropolitan regions: A comparative approach. *Working Paper*, No. 2010-40 December 2010. Luxembourg: Department of Geography, Centre for Population, Poverty and Public Policy Studies (CEPS/INSTEAD). http://www.academia.edu/1541849/Spatial_integration_in_European_cross-border_metropolitan_regions_A_comparative_approach (pp. 1-19) [2014.03.29.]
- ENDRŐDI-KOVÁCS Viktória (2010). Horvátország integrációérettsége. *Délkelet-Európa – South-East Europe. International Relations Quarterly*, 1 (1), 1-10. http://www.southeast-europe.org/pdf/01/DKE_01_M_EU_EKV_HOIE.pdf [2014.03.16.]
- ENDRŐDI-KOVÁCS Viktória (2012). Szerbia integrációérettsége. *Délkelet-Európa – South-East Europe. International Relations Quarterly*, 3 (3), 1-16. http://www.southeast-europe.org/pdf/11/DKE_11_M_DK_Endrodi-K-Viktoria_Szerbia.pdf [2014.03.24.]
- ENDRŐDI-KOVÁCS Viktória (2013). Az integrációérettség elméletének továbbgondolása és kiterjesztése. *Köz-gazdaság*, (1), 1-10. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1175/1/kg_2013n1_04.pdf [2014.03.24.]
- KOF Swiss Economic Institute (2013). *KOF Index of Globalization 2013. Slight Recovery of Economic Globalization*. http://globalization.kof.ethz.ch/media/filer_public/2013/03/25/press_release_2013_en.pdf (pp.1-7) [2014.03.04.]
- KISS Éva (2005). *Az Európai Unió a XXI. század elején*. Budapest: Akadémiai.
- KOCZISZKY György (2000). *Regionális integrációk gazdaságtana*. Miskolc: Bíbor.
- KOVÁCS Zoltán (2001). *Társadalomföldrajzi kislexikon*. Budapest: Műszaki.
- KÖNIG Jörg, & OHR, Renate (2012). Messung ökonomischer Integration in der Europäischen Union – Entwicklung eines EU-Integrationsindexes. *Center for European Governance and Economic Development Research Discussion Paper*, (135), April, 1-44.
- KULCSÁR Zsuzsa, & ROSTÁS Sándor (1989) (szerk.). *Akadémiai kislexikon I. Első kötet A-K*. Budapest: Akadémiai.

- LOMBAERDE, Philippe De, & LANGENHOVE, Luk Van (2005). Indicators of Regional Integration: Conceptual and Methodological Issues. *IIS Discussion Paper*, (64), 1-35.
<http://www.cris.unu.edu/uploads/media/iiisd64.pdf> [2014.03.01.]
- Metrolux (2013). *How can cross-border integration be measured?*
http://metrolux.ceps.lu/wa_cross_border_integration.cfm?m5=1 [2014.03.07.]
- PALÁNKAI Tibor (2010). Az integráció mérésének lehetőségei. *Köz-gazdaság*, (4), 47-72.
- PRAKASH, Aseem, & JEFFREY, A. Hart (2000). Indicators of Economic Integration. *Global Governance*, 6 (1), 95-114.